Han uttrykker seg så presist.

—Menneskene vet ikke sitt eget beste.

Han sukket dypt og lenge.

—Vet du det?

Lang pause, han lekte med en liten rund stein i hånden, en fjærestein som har trillet frem og tilbake.

—Ja, jeg vet mitt eget beste. Hvis alle visste det ---

—Om sommeren er det fint til fjells, slo jeg på.

—Da skal du ha flaks. Sommeren er så kort der oppe. Ofte ingen sommer i det hele tatt. Ingen vår heller, mest bare høst.

Han var nordlending, hørte jeg. Sikkert en gammel sjømann.

—Våren kjem først i fjæra, sa han og forlangte ikke noe svar.

— — — —

Middagstid, inn i bilen, solen har varmet den. Stille gater, dovne trafikklys, hjem. Rensdyrsteik i viltsaus og tyttebær, det smaker fjell.

Og så middagslur i dyp stillhet. Ingen telefoner, ingen loddselgere på døren, påskefred. Disse lange grå dagene med sol i, og fjerne orgeltoner.

Intet kappløp med tiden. Men blir en del av tiden, akkurat som fjellet er det. Og havet.

En evighetsfornemmelse med sorg i. Man er kommet i den alder at man må gå i begravelser. Venner dør, mange før påske. Tidligvåren er en så farlig tid. Det skal trimmes til påsketuren, han var i tilsynelatende god form, men så skulde han ta en førpåsketrim, grave frem hytta, rydde vei til vannhullet. Tre av dem strøk med i år. Det er ikke fjellets skyld. Det er vår skyld. La fjellet ligge i fred fordi et fjell skal være høyt, fjernt, vakkert, majestetisk. Det skal sette menneskekrypet på plass. Ikke omvendt.

Tangloppa er ikke å forakte.

— Reven går i foxtrot! Den benytter seg mest av trav, og da setter den gjerne føttene nøyaktig på linje, slik en dyktig foxtrotdanser også bør sette føttene. Så det er ingen tvil om at revens velbrukte trav har gitt dansen navn! Ellers skal det tilføyes at reven også av og til benytter en annen type trav, hvor føttene plaseres side om side.

Sverre M. Fjelstad i A-Magasinet

Samene i sør

ANNE SEVERINSEN

GLIMT FRA SAMENES HISTORIE I TROLLHEIMEN

Ingen vet med sikkerhet når samene tok den sør-norske fjellheimen i bruk. Det historiske kildematerialet er magert, av forståelige grunner. Samene bygde ikke monumenter over sin egen tilværelse. Ingen ruvende gravhauger markerer samenes storhet — mose og kratt skjuler i dag deres gamle boplasser.

Samenes naturvennlige kultur har gjort det vanskelig for historikere og arkeologer å rekonstruere deres virksomhet i fjellet i tidligere tider. Først da dette nomadefolket kom i konflikt med fastboende bønder, finner vi sikre spor i skriftlige kilder. Disse forteller oss historien om et lite folk som ofte møter motstand, enten i form av primitiv fysisk vold eller den nyere tids raffinerte lovverk.

Også Trollheim-samenes historie inneholder et kapittel om overgrep, men vi har dessuten et par andre kilder som forteller om samer i dette området i eldre tid.

DOKUMENTER FRA SLUTTEN AV 1600-TALLET

I 1685 foretok den dansk-norske kongen, Christian V, en rundreise i Norge, Kongen besøkte også Oppdal, og i denne forbindelse nevnes bl.a. i reisebeskrivelsen:

«Her, udi Opdahls Præstegaard, hvor Hans Kongl: Mayt om Natten forblev, mødte os de første Finner, som een gammel Mand og Quinde med et Rensdyr, som de medførte til at sælge om Morgenen.»

Denne kilden forteller at det finnes samer på Oppdal i 1680-årene. Som kjent foregikk det en betydelig innvandring av finlendere til det sørøstlige Norge i første halvdel av 1600-tallet. Kongen ønsket å skaffe seg en oversikt over den finske befolkning i Norge, og ved en

misforståelse av finne-navnet (sammenblanding av same og finne) ble det på tinget på Ranum i Oppdal den 16. februar 1686 opptatt vitneforklaring av en same ved navn Niels Find og hans familie. I følge denne forklaringen var familien kommet til disse traktene for ett år siden, men samene får god omtale og det fremføres ingen klager. Det fortelles ellers om Niels og hans familie at de ikke hadde noen gård eller våning, men bodde i telt og hytter i ville fjellet. De drev ikke med jordbruk, men arbeidet for godtfolk med å lage skinnfeller og berede skinn. Ettersom disse samene bodde til fjells, er det rimelig å anta at de også drev reindrift og at dette var deres hovedbeskjeftigelse. (Se Kristian Nissens artikkel i «Orkdølafylket» nr. 1, 1924.)

OVERGREP I TROLLHEIMEN

Fra denne tidsperioden har vi også en kilde som forteller om overgrep mot samer i Trollheimen. På begynnelsen av 1700-tallet fikk Povel Resen i oppdrag av den dansk-norske kongen å undersøke de kirkelige og politiske forhold i Finnmark. I en innberetning, datert 3/2 1708, forteller Resen om noen «Field-Lapper» med mangfoldige rein som oppholdt seg i fjellene «Nord og Nordvest for Drifve Elf udj Opdalen». Han forteller videre at noen personer fra bygda mente at det var «hvercken Synd eller fare ved at bedrage disse Fieldene boende Lapper deris godtz og Reinsdyr fra».

De drog derfor til fjells og stjal fra samene det de kunne finne av sølvpenger og klær. I tillegg tok de med seg bjellereinen og dermed hele tamreinflokken som ble drevet ned mot bygda. Samene fulgte etter bygdefolket. Fra et høyt fjell med utsikt over dalen begynte de å lokke på reinen, og straks snudde flokken og strøk til fjells igjen. Bare bjellereinen, som var bundet, ble tilbake. Disse samene flyttet fra området.

Sigrid og Lars Johnsen var vel de mest fremtredende reineiere i Trollheimen i tida før siste verdenskrig. Her ser vi dem foran heimen deres på Vasslåtta, vest for Resvatnet i Meldal, hvor de hadde fast tilhold. Det fortelles at hun var den intelligente forretningskvinne og han den dyktige reineier, — en kombinasjon som ikke bare resulterte i store reinflokker, men også en rekke private eiendommer i Trollheimen.

Her ser vi Ole Nilsen Kant med familie utenfor gammen deres som stod under Høghøa øverst i Minilldalen (vest for Nerskogen). En av dagens reineiere i Trollheimen, Martin Kant, ligger i komsa midt på bildet. Bildet er tatt omkring 1910.

På bakgrunn av den geografiske beskrivelsen er det rimelig å anta at denne episoden kan ha funnet sted i Finnpiggan som ligger nordnordvest for Oppdal sentrum altså i Oppdals del av Trollheimen. Hvis dette er riktig, ble samene fordrevet fra et fjellområde hvor heller ikke bøndene hadde noen privat eiendomsrett.

Først i 1857 fikk Oppdal almenning skjøte på disse utmarksområdene. Resens innberetning gir ellers inntrykk av at dette overgrepet skjedde i vinnings hensikt og ikke som resultat av en interessemotsetning mellom same og bumann. Dette fremgår bl.a. av følgende bemerkning: «... thj dend tid de (samene) boede i mangfoldighed i vore fielde, hafde vi ingen skade af dem, og nu de ere moxen borte af Fjeldene, har vi slet ingen profit og nytte af de øde fielde, som vi self icke kand bruge.»

Dette var Povel Resens kommentar, for 270 år siden — et interessant apropos til dagens debatt om tamreindrift og jordbruk.

KILDER OG TILFELDIGHETER

Disse tre nevnte kildene som forteller om samer i Trollheimen, må ansees som meget pålitelige. De har imidlertid det fellestrekk at de alle er bygd på *tilfeldigheter*. Det er en tilfeldighet at Christian V reiste forbi Oppdal i 1685 og møtte samer der, — det er en tilfeldighet at Niels Find og hans familie ved en feiltakelse ble avhørt i 1686 og det er en tilfeldighet at Povel Resen skrev sin beretning i det første tiår av 1700-tallet. Uten disse tilfeldigheter ville vi sannsynligvis ikke hatt kjennskap til den samiske bosetning i Oppdalstraktene på slutten av 1600-årene.

Det er typisk for de hittil kjente kilder om sør-samisk bosetning (også i Røros-traktene) at de er knyttet til uregelmessigheter av forskjellig slag. Samene hadde på denne tiden et nomadepreget levesett. De var mye på flyttefot, og lot seg ikke så lett fange inn i det registrerings-system som var beregnet på de bofaste bondesamfunn der menneskene var knyttet til gård og grunn (bl.a. ved bygselskontrakter, skjøter og senere privat eiendomsrett). En bør derfor være forsiktig med å trekke den konklusjon at samer *ikke* har oppholdt seg i et gitt område, selv om de ikke finnes nevnt i kjente skriftlige kilder.

STEDSNAVN

En rekke stedsnavn med forstavelsen *Finn-* tyder på at fjellområdene i Trollheimen har vært i samenes bruk i lang tid. Eksempler på slike navn er: Finnlia, Finnskardet, Finnhammaren, Finnpiggan og Finnburabben. (Det sistnevnte er et lokalt navn.) I bygdene rundt Trollheimen er det vanlig å bruke betegnelsen finn istendenfor same, og det er derfor sannsynlig at de områder som har fått navn med forstavelsen Finn- har vært benyttet av samer.

Det er videre mulig å tenke seg at vedkommende sted ikke hadde noe bestemt navn før samene tok det i bruk, noe som vel betyr at stedet heller ikke hadde særlig betydning for bumannen. Det forhold at de navn det her er snakk om, refererer seg til steder i fjellet, altså steder utenfor bøndenes tradisjonelle bruksområde, støtter opp om et slikt resonnement.

KOIETUFTER

Det finnes også koietufter i Trollheimen. Slike synlige rester etter samiske boplasser finnes f.eks. i Skardet (øst for store Rinnvatnet) og i Folldalen (mellom Neådalssnota og Storlifjellet). Det tar selvfølgelig ganske lang tid fra en jordgamme er i beboelig stand og til den er jevnet med jorda slik at det kun er en lite markert jordvoll og kanskje et ildsted som røper dens beliggenhet.

Vi kan derfor gå ut fra at disse boplassene er forholdsvis gamle. — I Rindal møter en ofte den oppfatning at det har bodd samer i fjellet fra «langt atti tida». I følge tradisjonen skal det ha bodd samer på Finnburabben (vest for elva Bulu) og ved Gaukholet (nordvest for Gaddfjellet). På Finnburabben står i dag en liten steinvarde som skal være bygd opp av stein fra en samekoie.

Også ved Gaukholet finnes oppmuringer av stein, men det er vanskelig å vite om disse har noen tilknytning til samisk bosetning. Andre synlige rester etter boplasser på disse stedene er visket ut av tidens tann. — Reindriftsinspektør Kristian Nissen skrev i 1924 at han hadde hørt av den kjente Trollheim-samen Anders Larsen (reineier i Storlidalen) at det skulle være spor etter koier i Volladalen (Sunndal), og at disse hadde tilhørt samer som bodde der i «meget gammel tid». Anders Larsen hadde fått denne opplysningen fra en gammel dame i Sunndal.

Hvis dette medfører riktighet, kan disse boplassene kanskje ha vært i bruk på første halvdel av 1800-tallet eller helst før den tid. — En nærmere undersøkelse av de koietuftene som vi i dag vet om vil forhåpentligvis gi grunnlag for en nøyere datering og dermed gi oss bedre kunnskap om samenes liv og virke i Trollheimen.

MIDDELALDERFUNN SØR FOR OPPDAL?

På grunn av nomadekulturens særegenheter på mange punkt kan en ikke vente å finne mange spor etter samisk bosetning tidligere enn den perioden som vi her har vært inne på. Fra fjellområdet sør for Oppdal (i nærheten av Kongsvoll) har en imidlertid et interessant pi-

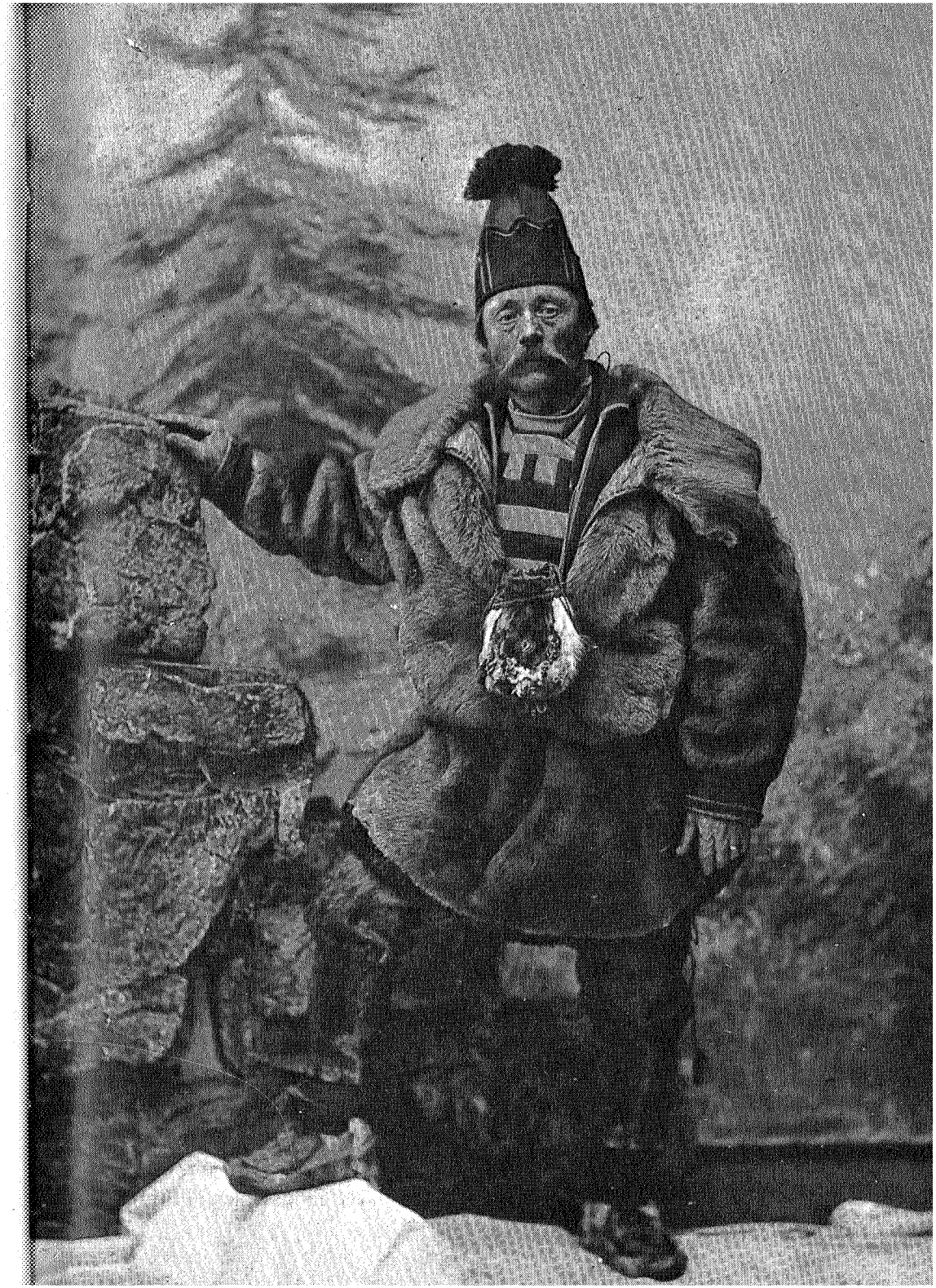

Ola Nilsen Kant drev tamreindrift i Trollheimen frem til omkring 1910. Han var en farverik og markant skikkelse blant samene ved århundreskiftet. Her fotografert i sørsamisk vinterdrakt. →

Sigrid og Lars Johnsens fostersønn, Anders Fjeldner Renander, er nå den eldste reidriftssame i Trollheimen. Han og hans hustru, Brita, er her med på Norges Reindriftssamers landsmøte på Røros sommeren 1976. Anders Fjeldner Renander har drevet med tamreindrift i Trollheimen i om lag 60 år, og hans sønner har nå overtatt driften.

lefunn fra tidlig middelalder (1000 — 1200 e.Kr.) Oddmunn Farbregd har undersøkt et omfattende pilespissmateriale fra dette området og funnet en, muligens to, pilespisser som har samme form som pilespisser som er funnet i samiske offerplasser i Nord-Sverige. Dette tyder på at det kan ha vært samer i disse fjellområdene allerede i middelalderen, altså før Svartedauen.

DYREGRAVER

I Trollheimen finnes en del dyregraver som ikke er nærmere undersøkt eller datert. Et slikt fangstgrop-anlegg ligger f.eks. i området sørvest for Jøldalshytta. Ingen vet hvem som har brukt disse eller når de ble laget. Professor Ørnulv Vorren har i en artikkel om samisk villreinfangst i eldre tid påpekt likhet mellom fangstanlegg i Finnmark og et slikt anlegg ved elva Hola, vest for Femunden. Om fangstanlegget ved Hola sier professor Vorren:

> «I sin beliggenhet og form ga det fullt ut inntrykk av å være et sidestykke til fangstanleggene i Finnmark, slik at en uten tvil kunne si at dette var et gravsystem for villrein av samme type. .... Størrelsen av gravene var påfallende lik gjennomsnitts-størrelsen av gravene i Finnmarksanleggene der det var samme jordbunn.»
> («Ottar», nr. 17, 1958, s. 37)

Hvis denne likhet i utforming av dyregraver antyder en etnisk sammenheng, vil det kunne bety at den samiske bosetning i Sør-Norge er meget gammel. Fangstanlegget ved Hola består av groper i bakken uten steinoppmuring. Det samme gjelder fangstanlegget ved Jøldalshytta. Før nærmere undersøkelser er foretatt, kan en derfor ikke se bort fra den mulighet at fangstgroper av denne typen i Trollheimen kan ha vært benyttet av samer. Det er en alminnelig oppfatning at den gamle samiske jakt- og fangstkulturen i Finnmark ble avløst av bl.a. tamreinhold omkring 1600-tallet. Noe lignende kan kanskje ha skjedd blant sør-samene, og de nevnte fangstgravene kan dermed ha tilknytning til en gammel sør-samisk jakt- og fangstkultur.

TAMREINDRIFT OG TAMREINFORBUND

Mot slutten av 1800-tallet ble det av interesse for norske myndigheter å skaffe seg en oversikt over den samiske bosetning i Sør-Norge. I 1889 ble det nedsatt en «Lappekommission» med det mandat «at afgive Forslag til Fastsættelse af Grændserne for Lappernes Betesret samt Ordning forøvrigt af Forholdet mellem disse og de Fastboende i de nævnte Amter». I følge denne kommisjonens innberetning var det i 1890 31 samer i Meldal og tilstøtende herreder, og disse hadde 640 rein.

Lappekommissionen kom bl.a. med utkast til «Lov indeholdende Tillægsbestemmelser angaaende Lapperne og Rensdyrdriften inden de søndenfor Finmarkens Amt liggende Landsdele» av 1897. I denne loven gis det hjemmel for innføring av tamreinforbud. I perioden 1899 — 1902 ble det innført slike forbud mot tamreindrift i Stangvik, Sunndal, Surnadal, Rindal, Rennebu og Oppdal, som tilsammen omfatter nesten hele Trollheimen med unntak av Meldal. (I

1931 ble forbudet opphevet for Stangvik og Trollheimens del av Rindal og Surnadal.)

Disse tamreinforbudene synes imidlertid ikke å ha hatt noen særlig innvirkning på samenes bruk av Trollheimen som reinbeiteområde. Noen fant det mest fornuftig å flytte, mens andre fortsatte driften. I tiden fram mot siste verdenskrig kom det mange samer til Trollheimen for å drive tamreindrift, enten som eiere eller som gjetere for andre samer som var i området. Også enkelte bønder drev periodevis med tamreindrift, og disse benyttet delvis samiske gjetere.

Det interessante i denne sammenheng er at denne reindriften, som hadde et ganske stort omfang, ble drevet på en tid da det var forbudt «at udøve eller lade udøve Beiting med Ren» i samtlige kommuner i Trollheimen, bortsett fra Meldal.

Dette må bety at disse forbudene ikke har eksistert som virkelige forbud hverken i samers eller bønders bevisshet. Tamreinforbudene i Oppdal, Rennebu og Sunndal er fremdeles ikke formelt opphevet. På disse områdene og i resten av Trollheimen har det vært drevet kontinuerlig tamreindrift helt fram til i dag. Tamreindriften i Oppdal og Rennebu har dermed vært «ulovlig» i 75 år, noe som må ansees som en juridisk kuriositet.

I dag er det familiene Kant og Renander som driver tamreindrift i Trollheimen, og begge disse familiene har lang tradisjon som reineiere i dette området.

HEMMELIGHETENS SLØR

Et hemmelighetens slør hviler ennå over enkelte deler av samenes historie i Trollheimen. En nomadekulturs levninger er ikke lett å oppdage, og det har til tider også vært av betydning for samene å skjule det som tross alt måtte finnes av spor etter deres ferder over skog og fjellvidder. Men, som vi har vært inne på i denne artikkelen, har det dukket frem skriftlige kilder som forteller om samer i Trollheimen i Christian V's dager, og enkelte navn og tufter gir oss grunn til å tro at samene har benyttet Trollheimen som beiteland for tamrein i lang tid.

Nord-Trøndelag Turistforening

MODOLF SJØGARD

I et intervju i «Dagbladet» i 1968 i anledning Den Norske Turistforenings hundreårs-jubileum, påpekte generalsekretær Toralf Lyng at det bare var ett fylke i landet som ikke hadde kommet seg i gang med et organisert arbeid for å hjelpe fram fotturismen. Han siktet til Nord-Trøndelag. «Den lokale befolkning synes fullstendig uten interesse for fjelliv og organisert turistliv». Om uttalelsen er noe satt på spissen, kan det vel ikke benektes at den har en viss dekning, i hvert fall når det gjelder interessen for «organisert turistliv».

Imidlertid er vi en del som har sett det som en oppgave å få et slikt arbeid i gang også her i Nord-Trøndelag.

I 1972 innkalte formannen i et interimsstyre som hadde forberedt saken, til et konstituerende møte der det møtte 25 interesserte som formelt stiftet Nord-Trøndelag Turistforening med valg av styre og formann og vedtak av lover. Den nye forening støtte på store startvanskeligheter, og i de første tre år stod arbeidet «på stedet marsj». Den 6. mai 1975 ble foreningen nærmest reorganisert med nytt styre og formann. I de 3 år som har gått siden har den fungert. Men den har hatt små midler å operere med, til å begynne med bare innbetalte medlemskontingenter. Arbeidet har derfor stort sett måttet begrenses til oppmerkning av en del viktige fotruter. Dertil har det pr. stensilerte rundskriv vært sendt ut en del opplysningsmateriale om fjellruter i Nord-Trøndelag på grunnlag av opplysninger fra interesserte medlemmer.

Foreningens formålsparagraf er den vanlige for lokale turistforeninger, med sentralformål «å utvikle turistlivet. Særlig skal den fremme fjellvandring og ved forskjellige tiltak utbre kjennskap til land og folk».